

ВОЛОШИНА

Світлана Василівна
svs_1165@mail.ru

УДК 331.103

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
НОРМУВАННЯ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІCHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR WORK STANDARDIZING
PERFORMANCE EVALUATION AT ENTERPRISE

Стаття присвячена обґрунтуванню комплексного підходу до діагностики стану організації та оцінки ефективності нормування праці на підприємстві. Визначено прогресивні напрямки реформування нормування праці на вітчизняних підприємствах.

Статья посвящена обоснованию комплексного подхода к диагностике состояния организации и оценки эффективности нормирования труда на предприятии. Определены прогрессивные направления реформирования нормирования труда на отечественных предприятиях.

The present article is concerned with an explanation of complex approach to the diagnostics of current situation and performance evaluation of work standardizing at the enterprise. The innovative directions for work standardizing reform measures at domestic enterprises are defined.

к.е.н., доцент кафедри підприємництва і торгівлі, Донецький національний університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського (м. Кривий Ріг)

Ключові слова: нормування праці, ефективність, оновлення норм праці, оціночні показники, реформування

Ключевые слова: нормирование труда, эффективность, обновление норм труда, оценочные показатели, реформирование

Keywords: work standardizing, efficiency, worktime standard update, estimated figures, reform measures

ВСТУП

Серед великого кола проблем, що постають перед вітчизняними підприємствами в ринкових умовах їх функціонування, центральне місце належить ефективності використання праці залучених до виробництва працівників. Оптимальна їх кількість та структура, а також ефективне використання забезпечується на основі дієвої системи нормування праці.

Існування напружених норм праці призводить до створення обґрунтованих планів діяльності підприємств, раціональної організації виробництва, побудови соціально справедливої системи оплати праці тощо.

У свою чергу, проблеми у нормуванні праці можуть призвести до неконтрольованості виробничого процесу, до перевитрачання різних ресурсів, що в кінцевому підсумку обумовлює зниження конкурентоспроможності продукції і підприємства загалом.

Питаннями нормування праці займалися такі зарубіжні та українські вчені, як Ф. Тейлор, Ф. Гілберт, Г. Емерсон, Л. Гант, Ш. Бедо, А.К. Гастев, С.Г.Струмлілін, О.Л. Єрманський, А.П. Попов, І.В. Багрова, А.І. Рофе, Б.М. Генкін, В.М. Абрамов, Адамчук В.В., В.М. Данюк, А.М. Гриненко, А.М. Колот, В.І. Чернов, В.В. Скриль, Т.О. Галайда, В.В. Вудвуд, М.М. Серединська, О.М. Загородня, І.В. Спільник, С.Г. Дзюба, І.Ю. Гайдай та інші. Їм належить дослідження виробничих й трудових

процесів в різних галузях економіки, розробка методів нормування, методичних підходів до загальної оцінки стану нормативного господарства. Однак в літературі практично відсутні ґрунтовні дослідження нормування праці як цілісної економічної системи та діагностики її ефективності в ринкових умовах.

МЕТА РОБОТИ полягає у подальшому розвитку наукових підходів до оцінювання ефективності нормування праці на підприємстві та обґрунтування напрямків реформування даного процесу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

При підготовці роботи використані загальні і спеціальні методи наукового дослідження економічних процесів, зокрема аналізу, синтезу і структурно-функціонального методу – як для обґрунтування комплексного підходу до діагностики ефективності нормування праці на підприємстві, так і для визначення напрямків удосконалення даного процесу на вітчизняних підприємствах.

Теоретико-методологічною основою дослідження є діалектичні закони пізнання економічних процесів, положення сучасної економічної теорії, наукові праці з питань нормування праці, звіти підприємств гірничо-металургійного комплексу і гірничого та електротехнічного машинобудування України (ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», ПАТ «Кривбас-залізрудком», ПАТ «Електрозавод»).

РЕЗУЛЬТАТИ

Огляд наукової літератури з питань нормування праці показав на обмеженість діагностичних підходів, які розроблені для оцінки його стану та ефективності оновлення норм праці [1-4; 8]. У той же час сучасна практика господарювання вітчизняних підприємств демонструє необхідність удосконалення даного напрямку діяльності, оскільки розрив між теорію і її практичним втіленням є значним [5-7; 9].

Довгострокове аналітичне дослідження стану організації нормування праці та ефективності оновлення норм на вітчизняних підприємствах різних галузей (гірничорудної, металургійної, гірничого та електротехнічного машинобудування м. Кривий Ріг) дало змогу узагальнити наступні значущі проблеми в даній галузі управлінської діяльності та відповідні напрямки їх розв'язання:

1. Аналітична робота щодо визначення ефективності нормування праці є надто обмеженою. До основних аналітичних матеріалів на підприємствах (у відділах праці та заробітної плати) відносять кількість розроблених і впроваджених норм виробітку та розроблені на їх основі розцінки, частку технічно обґрунтованих норм, частку фактично відпрацьованого за технічно обґрунтованими нормами часу. Даний розріз аналізу на більшості підприємств проводиться за кожний місяць і наростаючим підсумком. Між тим, мова йде про неповне охоплення аналізом усіх груп робітників, оскільки на підприємствах використовуються не лише норми виробітку, але й норми обслуговування та норми чисельності. Дослідження ж у цьому напрямку показало на відсутність аналітичної роботи. Теж відноситься і до аналізу нормування праці працівників управлінської сфери.

Окремо слід сказати про обмеженість аналітичної роботи в аспекті застосування різноманітних методик діагностування ефективності процесу нормування праці. Зокрема, при проведенні аналізу нормування на підприємстві не розраховують показники, які відображають точність і напруженість норм, зв'язок виконання норм праці з продуктивністю праці і зарплатомісткістю продукції, тобто з економічними результатами діяльності.

1.1. З позицій розширення діагностики стану нормування праці нами було розроблено рекомендації по формуванню і використанню системи ключових оціночних показників, а саме:

- точність норм, напруженість норм, статистично допустиме відхилення рівня виконання норми від середнього рівня, середня величина варіації у виконанні норм, частота перегляду норм, наявність графіків перегляду та оновлення норм праці, економія працівників за рахунок удосконалення нормування праці, індекс зростання продуктивності праці за рахунок зростання фактичного відсотка виконання норм виробітку порівняно з планом, економія заробітної плати за рахунок удосконалення нормування праці (це показники, які пропонують науковці в роботах [1-4; 6-9], але на підприємствах не використовуються);

- доповнення внутрішнього аналізу стану нормування конкурентним аналізом за вибіркою

основних показників з подальшим визначенням відхилень від середнього ринкового значення і від значення лідера ринку. Окремим завданням такого дослідження має стати й оцінка взаємозв'язку між рівнем конкурентоспроможності підприємства і показниками, що характеризують ефективність системи нормування праці (підхід запропонований автором у [5], але на практиці не реалізується);

- кількість заходів, розроблених для запобігання невиконання норм; виконання плану заходів; відповідність графіків перегляду та оновлення норм праці плану інновацій (додатково запропоновано автором).

2. Методи нормування, які в переважній більшості застосовуються на підприємстві (це – укрупнені методи), в цілому можна вважати об'єктивним підходом до встановлення норм. Однак, як показав аналіз, в останні роки вони встановлювалися на дрібні роботи та окремі операції. Саме тому ефективність процесу нормування не можна оцінювати лише за питомою вагою норм, встановлених за прогресивними методами. Результат має визначатися за обсягом випуску продукції, що досягнутий у виробництвах, де застосовані відповідні підходи. Додатково ще – за зниженням трудомісткості продукції.

Крім того, на підприємствах практично не застосовуються аналітичні методи нормування. Цей висновок можна віднести й до оцінки тієї ситуації, що підприємства активно використовують для встановлення норм праці застарілі галузеві рекомендації радянських часів. Між тим, норми встановлені за укрупненими методами, або на основі застарілих аналітичних матеріалів, не відображають точного результату праці, про що свідчить їх значне перевиконання. Причиною подібного становища є те, що галузеві нормативні документи з нормування, що розроблялися понад 30 років назад, вже застаріли і неточно враховують нинішні організаційно-технічні та санітарно-гігієнічні умови праці. Отже, галузеві норми праці мають удосконалюватися.

До вирішення цього питання на галузевому рівні керівництву окремих підприємств потрібно:

- провести інвентаризацію діючих норм праці;
- виконати детальний аналіз їх виконання шляхом проведення масштабних фотографій робочого часу на різних ланках виробництва, особливо там, де найвищий рівень перевиконання норм;
- визначитись зі станом обґрунтованості норм та їх відповідності сучасним умовам виробництва;
- зорієнтуватися у подальшому на переважне використання аналітичних методів нормування.

3. З метою створення ефективних умов проведення великого обсягу робіт по перевірці обґрунтованості норм праці для сучасних умов виробництва та організації їх перегляду на підприємствах потрібно створити автоматизовані робочі місця для нормувальників. Стратегічним напрямком продовження даної роботи є комп'ютеризація проектування технологічної та організаційної документації й процесу розробки норм праці.

4. Має місце ситуація, що норми праці розроблені не на всі різновиди робіт, а переважно на основні, в

той час як для персоналу допоміжного та обслуговуючого виробництва (підрозділів виробничої інфраструктури) вони частково відсутні. До того ж слід додати, що перевиконання норм виробітку на даних ланках є значно вищим за виконання в основних підрозділах. Це свідчить про не напруженість норм у допоміжних та обслуговуючих підрозділах, а також при невисокому рівні механізації робіт на них (відповідно про велику частку ручної праці).

В умовах оптимізації штату нормувальників на підприємствах вважаємо доцільним додавання технологом допоміжних підрозділів функцій нормувальника з переглядом системи оплати праці (посадових окладів і введенням доплат за інтенсивність праці).

5. Не всі робітники виконують нормовані завдання, що частково пов'язано з невідповідністю їх кваліфікаційного рівня вимогам виконуваних робіт через значну періодичність підвищення кваліфікації на вітчизняних підприємствах (близько 17 років проти європейської практики у 3-5 років). Розв'язання проблеми потребує збільшення бюджету на навчання, з орієнтацією на світовий досвід відповідного бюджетування, коли розмір витрат на професійне навчання коливається на рівні 2-10% до фонду оплати праці, в залежності від розміру підприємства [4, с. 90-91]. Крім того, даний бюджет повинен передбачати також систематичне підвищення кваліфікації персоналу відділу праці та заробітної плати.

6. Норми праці на підприємствах переглядаються нерегулярно, причому на кінець аналізованого періоду (післякризові роки) період перегляду норм значно розширився, що пов'язано з великою кількістю норм, контроль за якими здійснюється з використанням паперових способів обробки та оформлення результатів. Немає повної ув'язки графіків перегляду норм праці з планом організаційно-технічного розвитку підприємства.

ВИСНОВКИ

Таким чином, існуючі проблеми оцінки ефективності нормування праці на вітчизняних підприємствах гальмують ринкові перетворення, знижують їх ділову активність та ефективність господарювання.

Вважаємо стратегічно важливим удосконалення аналітичного процесу нормування праці на підприємствах в напрямку встановлення технічно обґрунтованих норм шляхом широкого використання аналітичних методів нормування праці, основаних на:

- детальному дослідженні фактичного використання робочого часу;
- пошуку резервів втрат часу або непродуктивного його використання;

- розробці заходів по скороченню втрат або повному їх усуненню;

- перегляді норм праці відповідно до змін умов діяльності.

Передумовою даних змін є формування комплексної системи ключових показників оцінки ефективності нормування праці з їх ув'язкою з рівнем конкурентоспроможності підприємства.

До того ж, активне реформування даної сфери діяльності можливе за умов сприятливої макроситуації та бажання власників і керівників підприємств змінити ситуацію на краще, не руйнуючи при цьому трудові колективи і створюючи умови для високопродуктивної праці і високої якості трудового життя.

Список використаних джерел

1. Абрамов В.М. Нормування праці: підруч. / Абрамов В.М., Данюк В.М., Гриненко А.М., Колот А.М., Чернов В.І. – К.: ВІПОЛ, 1995. –208 с.
2. Адамчук В.В. Организация и нормирование труда / В.В. Адамчук. - М.: Финстатинформ, 2000. - 297с.
3. Багрова І.В. Нормування праці: навч. посіб. / І.В. Багрова. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. - 212с.
4. Волошина С.В. Економіка праці: навч. посіб. / С.В.Волошина, Н.В. Чорноморченко, І.С. Чорноморченко. – Дніпропетровськ: Пороги, 2002. –342с.
5. Волошина С.В. Діагностика стану нормування праці на підприємстві / С.В. Волошина, І.М. Казначесва // Актуальні проблеми і прогресивні напрями управління економічним розвитком вітчизняних підприємств: III всеукр. наук.-практ. конф., 23-24 квітня 2013 р.: тези доп. – Кривий Ріг: КЕІ КНУ, 2013. - Т.1 - С. 226-231.
6. Вудвуд В.В. Нормування праці на підприємствах як елемент підвищення її продуктивності / В.В. Вудвуд // Інноваційна економіка. - 2013. - №4. – С. 60-63.
7. Дзюба С.Г. Нормування праці в вітчизняній і міжнародній економіці: монографія / С.Г. Дзюба, І.Ю. Гайдай. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток», ЛТД», 2005. – 172 с.
8. Серединська В.М. Аналіз системи нормування праці на підприємстві / В.М. Серединська, О.М. Загородна, І.С. Спільник // Економічний аналіз: зб. наук. праць. - 2015. – Том 19. – № 2. – С. 136-147.
9. Скриль В.В. Удосконалення системи нормування праці на промислових підприємствах / В.В. Скриль, Т.О. Галайда // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 7. Ч.3. – С. 181-184.